

KS. STANISŁAW BISTA

PAPIESKIE DZIEŁA MISYJNE DZISIAJ

I. ŹRÓDŁA LEGISLACJI KODEKSOWEJ

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. nie ma wzmianki o Papieskich Dziełach Misyjnych. Kodeks ten zresztą poświęca działalności misyjnej Kościoła zaledwie dwa kanony. Pierwszy z nich podaje, że na terenach, które posiadają ustaloną kościelną organizację terytorialną, troska o działalność misyjną wśród akatolików spoczywa na ordynariuszach miejscowych i proboszczach (kan. 1350 § 1); na pozostałych zaś terenach cała troska o misje zastrzeżona jest Stolicy Apostolskiej (tamże, § 2). Drugi natomiast kanon podkreśla z naciskiem, że nikogo — wbrew jego woli — nie wolno zmuszać do przyjęcia wiary katolickiej (kan. 1351). Sformułowania obydwu kanonów zawierają w sobie — niejako w załączku — dwie tezy programowe Soboru Watykańskiego II, tj. tezę o misyjnym charakterze całego Kościoła, zarówno w jego wymiarze uniwersalnym, jak i partykularnym (DM nr 2nn.), oraz tezę o wolności religijnej, jako o niezbywalnym prawie każdego człowieka, zakorzenionym w samej godności osoby ludzkiej (DWR nr 2nn).

Wkrótce po wejściu w życie Kodeksu Prawa Kanonicznego papież Benedykt XV w encyklice *Maximum illud* z 30 XI 1919 r. podkreślił znaczenie i postulował dalszy rozwój dzieł misyjnych istniejących w Kościele, a mianowicie: Dzieła Rozkrzewiania Wiary, Dzieła Świętego Dzieciństwa Jezusowego, Dzieła Św. Piotra Apostoła i Związku Misyjnego Duchowieństwa¹. Pierwsze trzy Dzieła podniósł papież Pius XI do rangi Papieskich Dzieł Misyjnych w encyklice *Rerum Ecclesiae* z 28 II 1926 r., polecając zarazem gorąco ostatnie, czwarte z tych Dzieł². W tej samej encyklice papież zaapelował do wszystkich biskupów, aby w swoich Kościołach partykularnych zakładali wspomniane Dzieła³, a w wydanym 24 VI 1929 r. *Motu proprio Decessor noster* określił organizację wewnętrzną tych Dzieł, ich organiczny związek z Kongregacją Rozkrzewiania Wiary oraz wzajemny stosunek i nakazał powołanie Krajowych Rad Papieskich Dzieł Misyjnych⁴.

Z biegiem czasu również Związek Misyjny Duchowieństwa został zaliczony przez Stolicę Apostolską do Papieskich Dzieł Misyjnych. Związek ten pomyślany pierwotnie jako stowarzyszenie kapłanów, został 14 VII 1949 r. rozszerzony na zakonników i zakonnice. Oficjalny status Papieskiego Dzieła Misyj-

¹ AAS 11 (1919) 440-455.

² Tamże, 18 (1926) 65-83.

³ Tamże, 71-73.

⁴ Tamże, 21 (1929) 342-345.

nego otrzymał on 28 X 1956 r. jako Papieska Unia Misyjna Kapłanów, Zakonników i Zakonnic⁵.

Nowy etap w rozwoju Papieskich Dzieł Misyjnych otworzył Sobór Watykański II. Soborowy *Dekret o działalności misyjnej Kościoła*, „*Ad gentes divinitus*”, do głównych obowiązków Biskupa diecezjalnego w dziedzinie aktywizacji ducha misyjnego w Kościele partykularnym zaliczył „popieranie wśród swych wiernych dzieł instytucji misyjnych, a zwłaszcza Papieskich Dzieł Misyjnych” (nr 38,2). Ponadto Dekret ten z naciskiem stwierdził, że „tym Dziełom słuszenie należy się pierwszeństwo, ponieważ są środkiem tak do wpajania katolikom od dzieciństwa ducha prawdziwie powszechnego i misyjnego, jak i do pobudzania do skutecznego zbierania dobrowolnych ofiar na rzecz wszystkich misji, zależnie od ich potrzeb” (tamże).

Przyznanie tego priorytetu sprawiło, że jeden z przepisów wykonawczych do wspomnianego dekretu, zawartych w Motu proprio *Ecclesiae Sanctae* papieża Pawła VI z 6 VIII 1966 r. — wyraźnie postanawia, że „we wszystkich diecezjach należy popierać Papieskie Dzieła Misyjne” (III, nr 7), których „dyrektorzy będą wchodzić w skład Krajowej lub Regionalnej Rady Misyjnej” (III, nr 11).

Dzięki inspiracjom soborowym, zawartym w dekrecie *Ad gentes divinitus* i przekutym na język norm prawnych w Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, dojrzała wolna sytuacja do opracowania nowego statusu prawnego Papieskich Dzieł Misyjnych. Prace redakcyjne przypadły z natury rzeczy Kongregacji Ewangelizacji Narodów, czyli Rozkrzewiania Wiary. Owocem tych prac były nowe Statuty Papieskich Dzieł Misyjnych, które, po otrzymaniu tymczasowej aprobaty 10 VI 1976 r. papieża Pawła VI, uzyskały 26 VI 1980 r. ostateczne zatwierdzenie przez Jana Pawła II⁶. Obejmują one dwa rozdziały. Rozdział I Statutów omawia rolę Papieskich Dzieł Misyjnych w zadaniu ewangelizacji świata, spoczywającym na Kościele, tak w jego wymiarze powszechnym, jak i partykularnym⁷. Rozdział II zawiera normy szczegółowe tych Dzieł⁸.

Statuty określają najpierw strukturę organizacyjną Papieskich Dzieł Misyjnych. Podają one, że „te Dzieła tworzą razem jedną instytucję o poczwórnym rozgałęzieniu na:

- Papieskie Dzieła Misyjne Rozkrzewiania Wiary;
- Papieskie Dzieła Misyjne Świętego Piotra Apostoła;
- Papieskie Dzieła Misyjne Świętego Dzieciństwa;
- Papieską Unię Misyjną Kapłanów, Zakonników i Zakonnic” (I, nr 3).

Następnie Statuty przedstawiają cel tych Dzieł. Stwierdzają one, że wszystkie cztery Dzieła „jako instytucje Kościoła Powszechnego i każdego z Kościołów partykularnych, mają za cel budzenie i pogłębianie świadomości Ludu Bożego, dostarczanie informacji o stanie i potrzebach misji na wszystkich kontynentach, zachęcanie Kościołów do wzajemnego wspierania się przez modlitwę, udzielanie personelu i pomoc materialną, wzbudzając przez to ducha solidarności w ewangelizowaniu świata” (I, nr 5). Dzięki temu Dzieła te „są uprzywile-

⁵ *Papieskie Dzieła Misyjne. Statuty*. Tłumaczenie polskie. *Nota historyczna*, Warszawa 1981, 26.

⁶ *Tamże*, Wstęp, 3-4.

⁷ *Tamże*, 5-10.

⁸ *Tamże*, 11-24. Dla uniknięcia zbyt wielkiej ilości przepisów normy statutów cytowane w korpusie artykułu, zostaną opatrzone w odpowiednią sygnaturę cyfrową znajdującą się w nich, przy czym cyfra rzymska oznacza rozdział statutów, a arabska jego kolejne przepisy zawarte w poszczególnych rozdziałach.

jowanym środkiem w utrzymaniu łączności zarówno między poszczególnymi Kościołami partykularnymi, jak i między każdym z nich a Papieżem, który w imieniu Chrystusa Pana przewodniczy powszechnemu związkowi miłości" (tamże). Dlatego stanowią one wspaniałą możliwość w kierunku autorealizacji Kościoła jako autentycznej Wspólnoty — jako zamierzonej przez Boskiego Założyciela „Wspólnoty Kościoła i Kościołów”⁹.

Z tej tezy programowej wynikają jako logiczne wnioski dwa stwierdzenia zawarte w Statutach. Obydwa dotyczą Kościołów partykularnych, tak w skali krajowej, jak diecezjalnej.

Pierwsze stwierdzenie odnosi się do roli, jaką mają do spełnienia Konferencje Biskupów w rozwoju Papieskich Dzieł Misyjnych. Przedstawia się ona następująco: „Ponieważ ewangelizacja świata jest powiązana z odpowiedzialnością za nią całego Kolegium Biskupiego, Papieskie Dzieła Misyjne zależą również od Biskupów, szczególnie od Konferencji Biskupich”; stąd też „biskupi mają popierać te Dzieła i na szczeblu diecezjalnym i na szczeblu krajowym, licząc się przy tym z ich papieskim charakterem” (I, nr 6b).

Drugie stwierdzenie uznaje Papieskie Dzieła Misyjne za najlepszą formę rozwoju misyjnego charakteru poszczególnych Kościołów partykularnych. Mówi ono dosłownie: „Papieskie Dzieła Misyjne są dla każdej diecezji właściwą i podstawową instytucją do pielęgnowania uniwersalnego ducha misyjnego, do uczestnictwa i do współpracy międzykościelnej w służbie głoszenia Ewangelii” (tamże). Echo tego stwierdzenia w postaci normy prawa powszechnego znajduje się w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego.

II. AKTUALNE POŁOŻENIE PRAWNE

Promulgowany 25 I 1983 r. przez papieża Jana Pawła II nowy Kodeks Prawa Kanonicznego, który wszedł w życie 27 XI tegoż roku¹⁰, omawia działalność misyjną Kościoła w II tytule Księgi III „Misyjna działalność Kościoła” (kan. 781-792)¹¹. W ślad za nauką Soboru Watykańskiego II Kodeks stwierdza, że „cały Kościół jest ze swej natury misyjny, a dzieło ewangelizacji należy uznać za fundamentalny obowiązek Ludu Bożego” (kan. 781).

Dlatego też „wszyscy wierni — świadomi swojej własnej odpowiedzialności — mają wedle właściwego im sposobu brać udział w dziele misyjnym” (tamże)¹². Główna jednak odpowiedzialność na tym polu spoczywa na biskupach, którzy „stanowiąc rękojmię Kościoła powszechnego oraz wszystkich Kościołów, winni okazywać szczególną troskę o dzieło misyjne, zwłaszcza poprzez poczynania misyjne, podejmowane, rozwijane i podtrzymywane we wła-

⁹ „Communio Ecclesiae et Ecclesiarum”. E. Corecco, *Theologie des Kirchenrechts*, w: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*, red. J. Listl, H. Müller, H. Schmitz, Regensburg 1983, 23. Podręcznik ten nie omawia zagadnienia Papieskich Dzieł Misyjnych.

¹⁰ *Codex iuris canonici auctoritate Joannis Pauli II promulgatus*: AAS 75 (1983), Pars II, XIII-XIV.

¹¹ Omówienie układu systematycznego nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego zob. H. Schmitz, *Der Codex Iuris Canonici von 1983*, w: *Handbuch*, 33-57; R. Sobański, *Nowy Kodeks w Kościele*, Gość Niedzielny 60 (1983) nr 10, 1-3.

¹² Zob. S. Bista, *Aspekty pastoralne nowej kodyfikacji prawa kościelnego. Zagadnienia wybrane*, Wiadomości Diecezjalne. Organ Urzędowy Kurii Diecezjalnej w Katowicach 51 (1983) 261-262.

snym Kościele partykularnym” (kan. 782 § 2).

Nowy Kodeks Prawa Kanonicznego poleca biskupom diecezjalnym Papieskie Dzieła Misyjne jako przedsięwzięcie o pierwszorzędnym znaczeniu. Świadczy o tym przepis kodeksowy, który postanawia, że „w poszczególnych diecezjach dla umacniania współpracy misyjnej trzeba (...) wyznaczyć kapłana dla skutecznego popierania poczynań misyjnych, a zwłaszcza «Papieskich Dzieł Misyjnych»” (kan. 791, nr 2).

Ze sformułowania tego przepisu wynika, że jest ono zwięzłym powtórzeniem stwierdzenia — zawartego w Statutach Papieskich Dzieł Misyjnych — o pierwszoplanowym znaczeniu tych Dzieł dla działalności misyjnej Kościoła. W tym kontekście nie od rzeczy będzie wspomnieć o tym, że cytowany przepis znalazł się już w projekcie nowej kodyfikacji, ogłoszonej 29 VI 1980 r.¹³. Świadczy to niewątpliwie o wzrastającym — zwłaszcza po Soborze Watykańskim II — znaczeniu Papieskich Dzieł Misyjnych w życiu Kościoła oraz o wpływie ich Statutów na nowy Kodeks. Dlatego też Statuty te są najlepszym komentarzem do cytowanego wyżej przepisu kodeksowego, a zarazem do położenia prawnego samych Dzieł w Kościele, ponieważ nie są one przeciwne przepisom nowego Kodeksu i dlatego nie należą do przepisów przezeń uchylonych (kan. 6, nr 2).

Treść przepisu kodeksowego dotyczącego Papieskich Dzieł Misyjnych dowodzi, że wolą prawodawcy kościelnego jest, aby w każdym Kościele partykularnym istniały i rozwijały się te Dzieła. Szczegółowe zaś przepisy odnośnie do zakładania i funkcjonowania oraz organizacyjnej struktury Papieskich Dzieł Misyjnych podają ich Statuty z 1980 r.

Według Statutów „w każdej diecezji Biskup mianuje — najlepiej po konsultacji z dyrektorem krajowym — dyrektora diecezjalnego Papieskich Dzieł Misyjnych, o ile to możliwe, jednego dla wszystkich Dzieł”, przy czym „wskazane jest, by nominacja ta była ograniczona na okres pięcioletni z możliwością ponawiania jej” i „by tenże dyrektor był jednocześnie delegatem biskupim do spraw misyjnych” (II, nr 6.a). „Gdyby zaś Ordynariusz zamianował odrębnego delegata biskupiego, wówczas winien on wykorzystać wszystkie możliwości pomagania dyrektorowi diecezjalnemu” (tamże).

Statuty precyzują również zadanie dyrektora diecezjalnego Papieskich Dzieł Misyjnych. Przedstawia się ono następująco: „Dyrektor diecezjalny, wspomagany przez swych współpracowników, jest do dyspozycji Biskupa dla świadczenia mu pomocy w utrzymywaniu otwartości dla spraw misyjnych o zasięgu uniwersalnym, we wszystkich dziedzinach duszpasterstwa diecezjalnego” (II, nr 6.b). Z tego względu należałoby go powołać niejako z urzędu na członka Diecezjalnej Rady Duszpasterskiej — czego zresztą w swoim czasie domagało się Motu proprio *Ecclesiae Sanctae* (III, nr 4) — oraz Diecezjalnej Rady Kapłańskiej, aby mógł z kolei skuteczniej wspierać biskupa w kształtowaniu misyjnej formacji prezbiterium diecezjalnego.

Stosownie do Statutów dyrektor diecezjalny powinien mieć współpracowników. Statuty wprawdzie nie podają, jacy to mają być współpracownicy i jak należy ich powoływać. Zawierają one jednak cenną wskazówkę w tym względzie. Odwołując się bowiem do tradycji, Statuty stwierdzają, że „od samego początku świeccy odgrywali ważną rolę w kierownictwie i działalności Papieskich Dzieł Misyjnych” (II, nr 8), z których zresztą dwa powołali do istnienia, a mia-

¹³ *Schema Codicis Iuris Canonici*, Libreria Editrice Vaticana 1980, can. 746, n. 2.

nowicie Dzieło Rozkrzewiania Wiary i Dzieło Misyjne św. Piotra Apostoła¹⁴. Dlatego Statuty postulują, że „uczestnictwo katolików świeckich w tej dziedzinie na szczeblu diecezjalnym, krajowym i międzynarodowym należy popierać, by było rzeczą oczywistą, iż odpowiedzialność za uniwersalną współpracę misyjną spoczywa na całym Ludzie Bożym” (II, nr 8).

Postulat ten jest całkowicie zgodny z duchem i literą nowej kodyfikacji, która zakłada i podkreśla zarazem szeroki udział katolików świeckich w działalności misyjnej Kościoła (kan. 781-792, *passim*). Otwiera on przed biskupem szerokie możliwości powoływania współpracowników dyrektora diecezjalnego Papieskich Dzieł Misyjnych spośród katolików świeckich, a zarazem stanowi widomy dowód podmiotowości laikatu w dziele misyjnym Kościoła. 

Statuty zawierają również przepisy dotyczące struktury organizacyjnej Papieskich Dzieł Misyjnych. Pierwszym elementem tej struktury jest organizacja krajowa tych Dzieł.

W tym zakresie Statuty postanawiają, że „w każdym kraju będzie ustanowiona Krajowa Rada i Dyrekcja Krajowa czterech Dzieł z dyrektorem krajowym na czele” (II, nr 5. a). Dyrektora krajowego „powołuje na okres pięcioletni Święta Kongregacja dla Ewangelizacji Narodów na wniosek lokalnej Konferencji Episkopatu”, z tym że „jego mandat może być ponawiany, zwykle tylko na okres pięcioletni” (tamże). Dyrektor — jak stwierdzają z naciskiem Statuty — „jest oficjalnym reprezentantem Papieskich Dzieł Misyjnych wobec miejscowej Konferencji Episkopatu” (tamże). Dlatego wysuwają one postulat, dotyczący „dopuszczenia dyrektora krajowego do udziału w debatach i inicjatywach Komisji Episkopatu do Spraw Misji dla zapewnienia pełnej i skutecznej współpracy między wspomnianą Komisją Episkopatu i Radą Krajową Papieskich Dzieł Misyjnych” (II, nr 5. j). Realizacja tego postulatu jest również z tego względu ze wszechmiar pożądana, ponieważ dyrektor krajowy wchodzi z urzędu w skład Rady Wyższej Papieskich Dzieł Misyjnych, która jest centralnym organem wykonawczym tych Dzieł i ma siedzibę w Rzymie przy Kongregacji Ewangelizacji Narodów, której sekretarz pełni urząd przewodniczącego tejże Rady (II, nr 4. a i b). Uczestnictwo dyrektorów krajowych w Radzie Wyższej ma zapewnić wedle statutu aspekt uniwersalny i kolegialny zarazem tej Rady (II, nr 4. d).

Oprócz powołania dyrektora krajowego Statuty przewidują również mianowanie sekretarzy krajowych poszczególnych Papieskich Dzieł Misyjnych (II, nr 5. b). Mają oni swój odpowiednik w skali Kościoła powszechnego w postaci sekretarzy generalnych każdego z tych czterech Dzieł, których nominacja pozostaje w gestii Kongregacji Rozkrzewienia Wiary i którzy z urzędu wchodzi w skład Rady Wyższej Papieskich Dzieł Misyjnych (II, nr 4. c, e). Sekretarze krajowi natomiast należą, także z urzędu, do Rady Krajowej Papieskich Dzieł Misyjnych (II, nr 5. b).

Statuty określają również skład osobowy Rady Krajowej Papieskich Dzieł Misyjnych. Składa się ona „z dyrektora krajowego, z sekretarzy krajowych poszczególnych Dzieł, z dyrektorów diecezjalnych, bądź — w razie ich zbyt wielkiej liczby — z ich delegatów” (II, nr 5. b). Oznacza to, że „struktura składu członków Rady Krajowej może być różna”, pod warunkiem jednak „aby tylko była zachowana równowaga pomiędzy przedstawicielami ośrodków krajowych i delegatów diecezjalnych” (tamże), czyli właściwa proporcja mię-

¹⁴ *Papieskie Dzieła Misyjne. Nota historyczna*, 25-26.

dzy szczeblem centralnym i terenowym. Ponadto Statuty przewidują, że każda „Rada Krajowa może opracować regulamin bardziej szczegółowy, uwzględniający dobrą organizację jej własnej pracy i działalności wszystkich czterech Dziel” (II, nr 5. h). Określają one również główne zadanie tych Rad, które polega na tym, że „Rady będą czuwały, by ich działalność scalała się z diecezjalną i międzydiecezjalną inicjatywą duszpasterską na rzecz misji, dla zapewnienia w tym punkcie jedności i harmonijnego rozwoju” (II, nr 5. i).

Na straży tożsamości Papieskich Dziel Misyjnych w skali krajowej ma stać Komisja Episkopatu dla Spraw Misji, której zadaniem jest opracowanie „ogólnych wytycznych”, jakimi one „kierować się będą” (tamże). Ponadto Statut przewiduje, że tam „gdzie istnieje Krajowa Rada Misyjna jako organ wspomnianej Komisji, Papieskie Dzieła Misyjne” nie tylko „będą w niej reprezentowane z racji ich ważności”, ale również że „Rada ta będzie je wspomagała w urzeczywistnianiu ich zadań i strzegła priorytetu ich celów” (tamże). Minimum tej reprezentacji jest postulowany przez statuty udział dyrektora krajowego w pracach tejże Komisji, o czym już wyżej była mowa.

To samo zadanie ochrony tożsamości Papieskich Dziel Misyjnych spoczywa na Kongregacji Ewangelizacji Narodów, a w szczególności na centralnym organie zarządzającym tych Dziel, tj. na tzw. Komitecie Najwyższym. Komitet, którego przewodniczącym jest prefekt wspomnianej kongregacji, ma bowiem „czuwać”, by każde z Papieskich Dziel Misyjnych rozwijało się prawidłowo i owocnie we własnym zakresie działalności, i rozwiązywać wynikające przy tym między nimi trudności” (II, nr 3). Jednak nawet w stosunku do tej najwyższej instancji, tj. „w swym podporządkowaniu Świętej Kongregacji dla Ewangelizacji Narodów Papieskie Dzieła Misyjne zachowują wewnętrzną autonomię i rządzą się własnymi statutami” (II, nr 2).

To końcowe sformułowanie nie tylko świadczy o iście „zazdrosnej” trosce Statutów o zachowanie tożsamości Papieskich Dziel Misyjnych, ale również naświetla ważny aspekt położenia prawnego tych Dziel w Kościele. Aspekt ten stanowi ich osobowość prawną, która jest równocześnie niejako ostatecznym gwarantem ich tożsamości.

Status osób prawnych, zwanych w nomenklaturze kanonicznej również „moralnymi”, poszczególne Papieskie Dzieła Misyjne posiadają już od lat na podstawie przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. (kan. 99-102). Status ten przysługuje nie tylko samym Dzielom na szczeblu uniwersalnym, ale również ich partykularnym rozgałęzieniom, tj. oddziałom, czyli dyrekcjom krajowym i diecezjalnym.

Na tym ostatnim jednak odcinku warunkiem uzyskania osobowości prawnej przez Papieskie Dzieła Misyjne jest zgodna z przepisami kanonicznymi ich erekcja przez Konferencję Episkopatu (Dyrekcja Krajowa) względnie przez poszczególnego biskupa (Dyrekcja Diecezjalna). Wymóg ten wynika ze wspomnianych wyżej ogólnych zasad rządzących kościelnymi osobami prawnymi oraz z norm. zawartych w rozdziale II Statutów Papieskich Dziel Misyjnych (nr 1-31).

Wejście w życie nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego nie zmieniło w niczym położenia prawnego Papieskich Dziel Misyjnych w Kościele. W świetle bowiem przepisów nowego Kodeksu dotyczących osób prawnych i ich erekcji Papieskie Dzieła Misyjne posiadają nadal status takich właśnie osób (kan. 113-123).

Od decyzji zaś poszczególnych Dyrekcji Krajowych będzie zależało, czy Papieskie Dzieła Misyjne będą posiadały na szczeblu krajowym, a w konsekwencji i diecezjalnym, status osób prawnych o charakterze publicznych stowarzy-

szeń wiernych (kan. 298-320). Statuty tych Dziel przewidują bowiem, że „dyrekcje krajowe ustala w oparciu o rozpoznanie lokalnych warunków na odcinku kościelnym, czy należy zgodnie z dawnym wzorem nadawać Dziel strukturę organizacyjną z przynależnością do niego członków” (II, nr 13). Statuty wyrażają jednak życzenie, że tam „gdzie ten model utrzymał się w aktualnej praktyce, należałoby go nadal zachować” (tamże). Ponadto „ze względu na wielkie zróżnicowanie sytuacji duszpasterskich, struktur i mentalności w poszczególnych Kościołach, Papieskie Dzieła Misyjne winny przyjąć pewną elastyczność w swej organizacji i metodach działania i przystosować się do warunków lokalnych” (II, nr 29). Dlatego „za zgodą miejscowej Konferencji Episkopatu Rada Krajowa tych Dziel może przedłożyć Radzie Wyższej odpowiednie wnioski, dokładnie uwzględniające konkretne w danej sytuacji potrzeby i możliwości” (tamże).

III. KONTEKST POLSKI

Z przytoczonych sformułowań Statutów Papieskich Dziel Misyjnych wynika, że posiadają one charakter otwarty i elastyczny, nastawiony na różnorodność warunków panujących w poszczególnych Kościołach partykularnych. To zaś sprawia, że otwierają one przed tymi Dzielami perspektywy prawdziwie dynamicznego rozwoju. Dlatego też będzie zadaniem Konferencji Episkopatu Polski przeprowadzić przystosowaną odnowę Papieskich Dziel Misyjnych w naszym kraju z uwzględnieniem z jednej strony rodzimych i jakże bogatych tradycji w tej dziedzinie, a z drugiej strony możliwości, jakie w tym względzie stwarzają Statuty tych Dziel oraz nowa kodyfikacja prawa kościelnego.

Tradycje rodzime sięgają czasów zaborów. W niektórych bowiem diecezjach pod zaborem austriackim i pruskim dość szybko rozwinęły się trzy pierwsze Dzieła Misyjne, tj. Dzieło Misyjne Rozkrzewienia Wiary, Dzieło Misyjne Świętego Piotra i Dzieło Misyjne Świętego Dzieciństwa. Po odzyskaniu niepodległości dzieła te zaczęły się rozwijać w diecezjach dawnego zaboru rosyjskiego. Dołączyło do nich również czwarte Dzieło założone dopiero po I wojnie światowej we Włoszech, a mianowicie Związek Misyjny Duchowieństwa, które wkrótce zdomowało się w wielu diecezjach polskich. Już w 1925 r. doczekało się ono własnej Rady Krajowej z przewodniczącym, arcybiskupem Antonim Nowowiejskim, mianowanym przez ówczesną Kongregację Rozkrzewiania Wiary. Kierowany przez niego Związek opiekował się nawet pozostałymi trzema Dzielami, dopóki i one nie uformowały własnych central krajowych¹⁵.

Wybuch II wojny światowej przerwał tę jakże żywotną działalność wszystkich czterech Dziel Misyjnych. Po zakończeniu wojny jako pierwsze wznowiło swoją działalność w 1947 r. Papieskie Dzieło Misyjne Świętego Dzieciństwa. Pozostałe trzy Dzieła wznowiły swoją działalność dopiero w 1970 r.¹⁶.

Te bogate tradycje rodzime pozwalają żywić nadzieję na ożywienie i dalszy rozwój Papieskich Dziel Misyjnych w Polsce. W tym kontekście należy przypomnieć przepis I Polskiego Synodu Plenarnego, który odbył się w Częstoch-

¹⁵ *Tamże*, 26.

¹⁶ *Tamże*.

wie w 1936 r.¹⁷. W przepisie tym Synod orzekł, że „we wszystkich parafiach powinny istnieć i rozwijać się Papieskie Dzieła Misyjne”¹⁸.

Ta uchwała synodalna nadal jeszcze jest aktualna. Co więcej, nowy Kodeks Prawa Kanonicznego jej nie dezaktualizuje, a nawet dokonuje niejako jej kanonicznej promocji w postaci zaczerpniętej ze skarbicy Soboru Watykańskiego II tezy o misyjnym charakterze całego Kościoła — od wspólnoty Kościoła Powszechnego do najmniejszej wspólnoty parafialnej.

Dlatego bez obawy o przesadę należy wspomnianą uchwałę I Polskiego Synodu Plenarnego uznać za prawdziwie prekursorską. Nie wystarczy jednak tylko uznać. Na tym poprzestać nie można. Trzeba po prostu przyłożyć rękę do kontynuowania programu, utopionego w morzu krwi zawieruchy wojennej.

Takim przyłożeniem ręki na miarę współczesnej samoświadomości Kościoła byłoby z pewnością zorganizowanie kongresu Papieskich Dzieł Misyjnych w Polsce w 50-tą rocznicę I Polskiego Synodu Plenarnego, która przypadnie w 1986 r. Mógłby on nawiązać do tradycji przedwojennych kongresów Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce, odbytych w latach 1932 i 1938 z udziałem Prymasa Polski, kardynała Augusta Hlonda¹⁹. Protektorką zaś i orędowniczką zarazem takiego zamysłu będzie z pewnością błogosławiona Maria Teresa Ledóchowska, zwana „Matką Czarnej Afryki”, chluba Kościoła polskiego i wymowny dowód jego udziału w działalności misyjnej Kościoła Powszechnego.

DIE PÄPSTLICHE MISSIONSWERKE HEUTE

Zusammenfassung

Im Gesetzbuch des Kanonischen Rechtes von 1917 gibt es keine Erwähnung über Missionswerke. Kurz nach seinem Inkrafttreten hob Papst Benedictus XV die Bedeutung einer weiteren Entwicklung dieser Werke für die Missionstätigkeit der Kirche hervor. Seine Nachfolger erhoben sie aufeinanderfolgend zum Rang der Päpstlichen Missionswerke und zwar Pius XI Das Werk der Verbreitung des Glaubens, Das Werk der Heiligen Kindheit Jesu und Das Werk des hl. Apostel Petrus, sowie Pius XII Die Missionsvereinigung der Geistlichkeit als Päpstliche Missionsunion der Priester, Ordensbrüder und Ordensschwwestern.

Einen neuen Entwicklungsabschnitt der Päpstlichen Missionswerke öffnete das II. Vatikanische Konzil. Das Konzildekret über die Missionstätigkeit der Kirche „Ad gentes divinitus” zählte nämlich die Förderung dieser Werke zu den Hauptpflichten des Diözesanbischofs, im Bereich der Belebung des Missionsgeistes in der Partikularkirche. Deswegen beschliesst auch eine der Ausführungsbestimmungen zu diesem Dekret, enthalten im Motu Proprio „Ecclesiae Sanctae” des Papstes Paulus VI, dass die erwähnten Werke in allen Diözesen entwickelt werden sollen.

¹⁷ *Uchwały Pierwszego Polskiego Synodu Plenarnego odbytego w Częstochowie Roku Pańskiego 1936*, Katowice 1938.

¹⁸ Uchwała nr 83 § 2 (*tamże*, 35).

¹⁹ *Księga Pamiątkowa II Kongresu Związku Misyjnego Duchowieństwa w Polsce*, Płock 1938.

Infolge der Konzilanregungen, übersetzt im Motu Proprio „Ecclesiae Sanctae“ in die Sprache der Rechtsnormen, erlebten die Päpstlichen Missionswerke die Bearbeitung eines neuen Rechtsstatus, was der Kongregation der Evangelisierung der Völker zuteil wurde. Die Frucht dieser Arbeit waren die Statuten der Päpstlichen Missionswerke, die — nach der einstweiligen Billigung durch Papst Paul VI — im Jahre 1980 die endgültige Genehmigung von Johannes Paul II erlangten.

Das im Jahre 1983 bekanntgegebene neue Gesetzbuch des Kanonischen Rechtes beschliesst konsequent, dass in jeder Diözese ein Priester bestimmt werden soll, dessen Aufgabe die Belebung der Missionsunternehmungen, insbesondere der Päpstlichen Missionswerke sein wird. Ausführliche Verordnungen betreffs der Gründung und Funktionierung sowie Organisationsstruktur dieser Werke, geben ihre Statuten von 1980 an.

Die Statuten der Päpstlichen Missionswerke sind nicht nur der beste Kommentar zu der Verordnung des Gesetzbuches, die die genannten Werke betrifft, sondern sie bestimmen ebenfalls ihren aktuellen Rechtsstatus. Diese Statuten sind nämlich den Rechtsnormen des neuen Gesetzbuches nicht widersprüchlich und zählen deshalb nicht zu den durch das Gesetzbuch aufgehobenen Verordnungen.

Die Statuten der Päpstlichen Missionswerke sind von offener und elastischer Beschaffenheit, die auf die Verschiedenheit der in den einzelnen Ländern herrschenden Beziehungen eingestellt ist. Deshalb eröffnen sie diesen Werken Perspektiven einer wahrhaft dynamischen Entwicklung.

Die reichen heimischen Traditionen erlauben eine Belebung und weitere Entwicklung der Päpstlichen Missionswerke, ebenfalls in Polen zu erhoffen. Im Zusammenhang dessen wird es nicht unangebracht sein, eine wahrhaft bahnbrechende — vom Standpunkt der Beschlüsse des II. Vatikanischen Konzils und des neuen Gesetzbuches des Kanonischen Rechtes aus gesehen — Verordnung der Ersten Polnischen Plenarsynode in Częstochowa im Jahre 1936 zu erwähnen, die beschliesst, dass die Päpstlichen Missionswerke in allen Pfarrgemeinden bestehen und sich entwickeln sollen.